

"Ett elände som jag har sett under solen, och som kommer tungt över människorna är det.

2. när Gud åt någon har givit rikedom och skatter och ära, så att denne för sin räkning intet saknar av allt det han önskar sig, och Gud sedan icke förunnar honom makt att själv njuta därav, utan låter en främling få njuta därav; detta är fåfänglighet och en usel plåga".

Ordspråksboken 6: 1 -2.

SKÅNE - ADELNS FÖRLOVADE LAND

Adelssläkter och godsinnhav före 1658.

Skåne var i många avseenden adelns förlovade land. Av provinsens bondejordbruk ägde adeln vid mitten av 1600-talet omkring 54 % fördelat på cirka 115 sätesgårdar, därtill kom de stora arealer som låg direkt under sätesgårdarna. De självägande böndernas mark uppgick inte till mer än cirka 1160 bondehemman. Av återstoden ägde kronan något över 30 % och kyrkan 11 %. Den skånska adeln var vid den här tiden i första hand jorddrottar, i kombination med ämbetsmannaplikter. Alla mera betydelsefulla poster i samhället var nämligen tillförsäkrade adeln. Den hade således hela provinsstyrelsen på sina händer och var därmed också direkt ansvariga för de olika säkerhetsfrågorna vid krig och fred. Även i kyrkligt avseende hade adeln stort inflytande eller rent av avgörande, i egenskaper som läns- och stiftlänsmän. Adelns roll som krigaradel kan vid den här tiden anses ha varit förbi för länge sedan.

Ursprunget till de skånska storgodsen förlorar sig i den oskrivna historiegryningen under 700- och 800-talen. Adelsgodsen började då uppkomma ur de gamla bondegodsen genom att thularna - thulen = vis man som blev lagman - skaffade sig flera gårdar. Haulden - storbonden - eller thulen - lagmannen - övertog först gårdar i den egna hembyn och sedan i närliggande byar. Från och med 900- och 1000-talet kom bondegodsägarna att äga gårdar även i grannbygder och socknar vida omkring. Bondegodsen blev med modernare uttryck herrgårdar. Under 1000- och 1100-talen kom många av bondegodsens gårdar att ligga under kungen, klostren och Lunds domkyrka. Särskilt domkyrkan kom med tiden att bli en betydande jordägare genom stora donationer, som under medeltiden strömmade in till domkyrkan eller domkapitlet.

Vid tiden för Roskildefreden var ett flertal av Danmarks ledande män på rikets högsta ämbetsposter besuttna och infödda skånska adelsmän. Dessa hauldens och thulens sentida ättlingar, var vid mitten av 1600-talet fördelade på ett fyrtiotal släkter av de omkring 130 som fanns i hela Danmark. Dessa släkter var mycket godsrika och intog i kraft härav en ledande ställning under den danska tiden, såväl i Skåne och Halland som i Danmark som helhet.

Åtskilliga av de i nutiden bekanta skånska godsen var samlade hos ett fåtal släkter, då de östansundska landskapen avskiljdes från moderlandet genom tvångsfreden i Roskilde. Person- och ägoförhållandena kan illustreras med några

exempel på skånsk-danska adelsmän tillhörande statsämbetenas toppskikt i det dåtida Danmark. Ett toppskikt av självskrivna ledare för stora delar av det skånska folket och som det gällde för den svenska erövrarmakten att till varje pris neutralisera, ty då som nu var jord detsamma som makt. Den regeln var vid den här tiden så gott som utan undantag, men snart skulle flertalet av de urgamla skånska adelsätterna manipuleras bort av den imperialistiska och ohederliga svenska kungamakten, dess högadel och legoknektar på höga poster i den svenska krigsmakten.

Sålunda var rikshovmästaren Joachim Gersdorf ägare till i allt nio stora gårdar nämligen, Tunbyholm, Smedstorp, Ingelstad, Billesholm, Lillö, Onslunda, Uddarp, Legeved och Hörbygård i Blekinge.

Riksamiralen Ove Giedde, befälhavare på Helsingborgs slott, vars ätt under flera generationer haft hemortsrätt i Skåne, var ägare till Tomarp, Dragsholm, Stora Herrestad, Lövestad, Hovdala, Maglö, Gyllebo och Sankt Olof samt dessutom strögods i Halland.

Gieddes efterträdare, riks amiralen Henrik Bjelke, innehade för sin del Vankiva och Mölleröd. Icke obekante Corfitz Ulfeld, som även var skånsk adelsman, ägde såväl Torup som Bosjökloster. Kongl. befallningsmannen på Landskrona slott, generalen Knud Ulfeld, som stupade vid Skånes försvar mot svenskarna 1657, var ägare till Svenstorp, Riksrådet Aksel Urup, som av ålder haft sitt namn av sin skånska sätesgård, ägde Belteberga. Vid krigsutbrottet 1657 var Urup befallningsman på Malmöhus och tillika generalguvernör över Skåne och Blekinge samt befälhavare över dansk-skånska armén i Skåne. Urup deltog också på ett utmärkande sätt i försvaret av Köpenhamn under de kommande årens svenska invasion, då han delade befälet över den inneslutna stadens garnision med Ulrik Fredrik Gyldenlöve.

Riksrådet och norske ståthållaren Iver Tagesen Krabbe var ägare till Jordberga, Krageholm, Högestad och Fulltofta. Hans släkting riksrådet NieIs Tagesen Krabbe ägde bland andra Skillinge, Heckeberga och Rydsjöholm. Krabbesläkten var för övrigt en urgammal skånsk jordägande ätt. Kanslern Holger Vind var ägare till Wrams-Gunnarstorp och baronen Corfitz Trolle till Brahe-Trolleborg i Danmark, ägde Skarhult.

Den jämte Krabbesläkten, mest bekanta adelssläkten i Skåne, var den vitt förgrenade Thottsläkten, vilken anses vara den uråldrigaste herrgårds- och adelssläkten i Skåne och hela Norden då den är känd redan från 700-talet. Några av släktens mera bekanta godsinnahav kan illustreras med Eriksholm, nuvarande Trolleholm, som ägdes av riksrådet Tage Thott. Näs eller som det heter nu Trollenäs, ägdes av Knud Thott, medan Holger Thott var ägare till Sövde och Marsvinsholm. Till det kan läggas Gladsaks och Svabesholm med sin ägare Henrik Thott och Ove Thott till Skabersjö. Uppräkningen skulle, vad det gäller släkten Thott, kunna göras åtskilligt längre.

Ytterligare kända skånska adelssläkter kan representeras med riksrådet Jörgen Brahe av urgammal skånsk börd, vilken var ägare till fädernegården Knutstorp. Riksrådet Gunde Rosencrantz och hans gård Bosarp, Erik Hardenberg till Svaneholm och Karsholm, Henrik Lindenov till Vollsjö, Aksel Sehested till Månstorp, Jacob Grubbe till Rögle, Dorotea Rosencrantz till Tulesbo osv.